

2. Gaudí, Wagner och Gropius

Verksamma under samma tid framstår spanjoren Antonio Gaudí (1852 -1926) och österrikaren Otto Wagner på många sätt som varandras motsatser. Den 10 år äldre Otto Wagner (1841–1918) började i 1800-tals historiserande anda men kom tidigt in på den Jugendstil som 40 år senare utvecklades till fullo till modernismen efter första världskriget när den tysk-amerikanske arkitekten Walter Gropius (1883-1969) grundade Bauhaus, Staatliches Bauhaus i Weimar.

Gaudís arkitektur visar upp en extremt långt driven jugendstil [H&F bild 17.33 och 17.34]. Casa Milá i Barcelona har inga raka väggar, inga räta hörn, och i hyreshusets rumsindelning finns ingen symmetri över huvud taget. För Otto Wagner var det viktigt att kombinera det rationella med immateriell estetik i jugendform, och han sökte anpassa klassicism och empire till det moderna livets behov. Liksom Gaudí kände han sig fri från historiska och lokala traditioner. Informationen om Otto Wagner i kursböckerna Honour & Fleming och Colquhoun ger inte en rättvis bild av mannen och hans gärningar; den första, H&F, har inte med honom alls, från den senare tar jag de arkitektoniska verken Postsparkassebyggnaden (1904–06) med bilder från bankhallen [Colquhoun bilderna 10 och 11] med en notering om Wagners konventionella användning av detaljer från industrin som metaforiska abstraktioner för kapitalism. Själv vill jag lägga till några ord om just fasadens utformning. Här finns i Wikipedia en upplysning om att Wagner arbetade före 1893 i ”florentinsk renässansstil” och det är precis det jag ser på bilderna nedan: Ett italienskt renässanspalats upphottat till funktionell kontorsbyggnad i en wiensk jugendtappning. Med symmetri, rusticeringsseffekt i bottenvåningarna, och elegant dekorerade fasadplattorna finns drag både av nyklassicism och empiren. De två symboliska figurerna (änglar?) som är placerade på risaliternas hörn påminner om statyerna på Josef Hoffmanns samtida bygge i Bryssel, Palais Stoclet; något kanske utmärkande för Jugend?

Och Otto Wagner var precis som de två andra arkitekterna som behandlas här mycket mångsidig med synnerligen vittomfattande arbetsfält. Colquhoun pekar på sidan 103 (med bild 69 på sidan 105) ett exempel på hur Wagner behärskade att hålla samman planeringen av Wiens spårvägar och vattenförsörjning hela vägen från detaljrik ornamentering till en invecklad storskalig plan.

Störst i arkitekturhistorien av de tre är nog Walter Gropius. Det var i alla fall hans inslagna linje som mötte mest genklang (och det är som bekant segraren som skriver historien). Gaudí fick inte många efterföljare förutom den österrikiske konstnären Friedensreich Hundertwasser (1928–2000) och det är lätt att förstå varför. Jag har själv besökt ett av Hundertwassers hus i Wien och kom ut på gatan lätt vimmelkantig; inget var rakt, t.o.m. golven var sluttande. Det gav en kännbar insikt i Palladios genom tiderna bestående popularitet med proportionella och harmoniska mått. Och Otto Wagner blev en länk mellan den nyskapande österrikiska jugendstilen och modernismen. Så, tillbaka till Gropius.

Det genomslag som Bauhaus skolan fick har sin grund i att man sammanförde modern design med industriell massproduktion från första början 1919. Frisläppt kreativitet inom alla konstnärliga områden som modernismen uppmuntrade till skulle på skolan kanaliseras till industriell tillverkning. En korsbefruktning mellan konst och industri skulle komma den nya moderna människan till gagn. Så skulle också den industriella miljön utvecklas till något alldeles nytt och redan före första världskriget byggdes Fabius skofabrik 1911-12 [H&F bild 19.47 och Colquhoun bild 42 och 43], ett nytänkande med inre bärande stålramar som tillät glasinfattade väggar, det första i sitt slag. Här anas efterkrigstidens Internationella arkitekturstil. Mycket av det som Gropius ritade (fast just ritning var inte hans starka sida, hans assistenter utförde allt ritningsarbete) är i stil och form fortfarande relevant. Hyreshuset från 1928 i Siemenstadt, Berlin [Colquhoun bild 112] skulle kunna

vara från 2000-talet. Kanske är det just vår tids historisering att funktionalism fortfarande känns gångbar i nybyggen. I Bauhaus var tanken att om man sammanförde arkitektur med målarkonst och skulptur skulle den krassa kapitalistiska materialismen tillföras en andlig dimension. Med influenser från rysk konstruktivism, tysk nysaklighet och nederländsk De Stijl utvecklades i Bauhaus workshops prototyper för masstillverkning. Utmärkande för Bauhauskolan var att idéer i alla tänkbara riktningar var tillåtna [H&F bild 20.33 och Colquhoun bilderna 109 och 110]. Gropius var rektor på skolan till 1928 och fem år senare, 1933, stängde nazisterna skolan. Gropius blev då tvungen att lämna Nazityskland och kom via London 1934–37 till USA där han var professor vid Harvarduniversitetet 1937–52.

Alla tre har lämnat efter sig betydande byggnadsverk som skattas som kulturklenoder och som lockar turister och besökare. Otto Wagner och Walter Gropius var bägge också lärare, arbetade inom så vitt skilda områden som möbeldesign och stadsplanering. Mest spektakulärt är dock det som Gaudí skapade; hans anslående byggnader är fortfarande sannerligen häpnadsväckande.

Källor:

Otto Wagner. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Hämtad 28 augusti 2021
https://sv.wikipedia.org/wiki/Otto_Wagner

Antoni Gaudí, Wikipedia, The Free Encyclopedia. Hämtad 28 augusti 2021
https://sv.wikipedia.org/wiki/Antoni_Gaudí

Nationalencyklopedin, Otto Wagner. Hämtad 2021-08-28 <http://www-ne-se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/otto-wagner>

Nationalencyklopedin, Walter Gropius. (hämtad 2021-08-28) <http://www-ne-se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/walter-gropius>

Nationalencyklopedin, Bauhaus. (hämtad 2021-08-28) <http://www-ne-se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/bauhaus>

Colquhoun, Alan, Modern architecture, Oxford University Press, Oxford, 2002

Honour, Hugh & Fleming, John, A world history of art, Rev. 7. ed., Laurence King, London, 2009